

Отримано 30.06.2025
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.092
д.п.н. проф. Петрович ЖВ

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.092 у Київському
столичному університеті імені Бориса
Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Петрович Жанні Василівні

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницького національного університету

Бриндікова Юрія Леонідовича

про дисертаційне дослідження Харківської Тетяни Андріївни

«Профілактика деструктивних конфліктів учнівської молоді із застосуванням
відновних практик»,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 23

Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота

Багато років поспіль українське суспільство перебуває у скруті, життя громадян супроводжується низкою соціально-економічних негараздів, що є детермінантами негативних поведінкових виявів та соціальних патологій. Повномасштабна війна російської федерації з Україною поглибила існуючі соціальні прогалини, під дією стресогенних чинників та психологічної напруги опинились усі соціальні групи, учнівська молодь, зокрема.

Тривале та систематичне перебування в тривозі призводить до виснаження нервової системи здобувачів освітнього процесу, що відображається у надмірній дратівливості, агресії, конфліктності із застосуванням насильницьких методів поведінки. Важко уявити подальший

суспільний поступ без соціально здорового молодого покоління. Така умова вимагає від учасників освітнього процесу неабияких вмінь та навичок превенції та локалізації конфліктів у шкільному середовищі, конструктивної комунікації в системі учень-учень, педагог-учень.

Проблема посилюється неналежним розв'язанням та її недостатньою розробленістю у сучасній теорії та практиці соціальної роботи. Отримання позитивних результатів можливе за умови впровадження систематичної та поглибленої інформаційно-просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу щодо конфліктів, їхніх наслідків; формування в них високого компетентнісного рівня щодо врегулювання конфліктів, що мають деструктивний вектор; впровадження в освітній процес відновних практик як передумови трансформації конфліктної культури в культуру діалогу, взаємодії та гуманізації. З огляду на наведені вище аргументи, вважаємо дисертаційне дослідження Тетяни Андріївни Харківської доволі актуальним та своєчасним.

Актуальність теми зумовлена тим, що й досі дослідниками не повною мірою з'ясовано науково виважені підходи до профілактики негативних поведінкових виявів в закладах освіти, працівники яких повинні швидко та дієво реагувати на запити та обставини, що провокують деструктивні конфлікти. Авторка аргументовано доводить той факт, що актуальність її дослідження підсилюється низкою виявлених нею суперечностей між необхідністю впровадження профілактичних програм, заходів, покликаних мінімізувати рівень суспільної напруги та недостатнім вивченням конкретних технологій, ресурсів та алгоритмів впровадження відновних практик у педагогічній діяльності; недостатньою розробкою концептуальних підходів до адаптації теоретичного доробку в освітній сфері; недостатнім вивченням детермінант виникнення деструктивних конфліктів, їх наслідків для учнівської молоді, що створює перепони при формуванні дієвих превентивних підходів.

Авторка зауважує на розбіжностях між необхідністю впровадження практик профілактики деструктивних конфліктів, що охоплюють різні аспекти соціалізації учнівської молоді та їх недостатньою підготовкою щодо розв'язання непорозумінь, формальному вихованні дітей, обмеженій співпраці фахівців з батьками, слаборозвиненій системі психологічної підтримки.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення у контексті розвитку територіальних громад в Україні» (державний реєстраційний номер 0121U112043).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 17 від 19 жовтня 2021 р.), вченою радою Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 1 від 20 жовтня 2021 р.), вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 28 жовтня 2021 р.).

Аналіз **основного змісту дисертації** дає підстави стверджувати, що науковиця чітко визначила об'єкт, предмет та мету дослідження, що дозволило грамотно означити завдання дослідження.

У першому розділі здобувачка зосередила увагу на теоретичних основах профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді. Вважаємо досить доречним логічний виклад теоретичного матеріалу, який обрала Тетяна Андріївна. У першому підрозділі авторка висвітлила загальні підходи науковців до сутності поняття «конфлікт», а надалі вийшла на логічну необхідність висвітлення різних видів профілактики – соціальної, психологічної, педагогічної. Вважаємо, що проведений дисертанткою аналіз підходів, моделей, методів профілактичної діяльності стосовно конфліктів є

досить доречним та ґрунтовним. Як позитивний здобуток Тетяни Андріївни розглядаємо її аналіз теоретико-методологічних основ профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді, представлений провідними науковцями.

Належна увага у другому розділі дисертації присвячена науковому обґрунтуванню та аналізу відновного підходу під час організації профілактичної роботи серед учнівської молоді. Тетяна Андріївна ґрунтовно висвітлила сутність і зміст системного підходу до профілактики правопорушень серед учнівської молоді, адже малолітні правопорушники складають резерв для майбутніх кримінальних угруповань. У майбутньому їх буде важко виявляти та працювати з ними. Позитивно оцінюємо те, що на основі проведеного аналізу здобувачка ґрамотно обґрунтувала потенціал відновних практик в роботі з учасниками освітнього процесу, до яких авторка включила кола та медіацію.

Ми вважаємо цілком доречним те, що авторка представила характеристику системи організації та здійснення відновних практик, зосередивши увагу на загальнонаукових методологічних підходах і принципах. Важливим є наголос на міждисциплінарному зв'язку, що передбачає впровадження мультидисциплінарного підходу щодо профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді. Схвалюємо те, що в роботі Тетяни Андріївни обґрунтована система організації та здійснення комплексної профілактики деструктивних конфліктів в середовищі учнівської молоді та розроблена модель її реалізації.

Логічним вважаємо те, що заключний розділ дисертації присвячений практичним засадам реалізації системи організації та здійснення профілактики деструктивних конфліктів в середовищі учнівської молоді через посередництво відновних практик. Особливого схвалення потребує проведена аналітична робота впровадження умов профілактики деструктивних конфліктів в учнівському середовищі, яка детально відображено в п. 3.4. Правильним є те, що дисертантка зосредила особливу

увагу на методиці впровадження програми «Базові навички медіатора / медіаторки служби порозуміння закладу освіти» та розробці поетапної технології її організації й впровадження. Доречними є конкретизація змісту форм, методів та засобів, які покладені в основу профілактичної діяльності з учнівською молоддю.

Повністю погоджуємося із науковицею у тому, що саме у третьому розділі дисертаційного дослідження представлена експериментальна перевірка умов профілактики деструктивних конфліктів учнівської молоді із застосуванням відновних практик. Належна увага присвячена питанням оцінки результатів впровадження умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик.

Позитивне враження справляє належно організований та проведений формувальний етап експериментального дослідження, використання методів математичної статистики для кількісної та якісної характеристики отриманих результатів. Напрацювання авторки слугуватимуть дієвим інструментом зниження рівня конфліктності, покращення мікроклімату, формування довірливих стосунків між усіма учасниками освітнього процесу.

Відзначимо високу мовностилістичну культуру дисертаційного дослідження. Загальні висновки є послідовними, логічними, чіткими та конкретними, що засвідчує виваженість науковиці. Список використаних джерел, а також покликання на них у тексті роботи виконано із дотриманням усіх вимог. Зауважимо, що зміст наукової роботи уповні відображає усі основні положення дисертації. Позитивно оцінюємо те, що значний об'єм практичного матеріалу авторкою висвітлено у додатках, що суттєво поглиблює сприйняття інформації та розкриває навчально-методичне забезпечення експериментальної діяльності у пошуковому плані.

Дисертація характеризується науковою новизною і практичною значущістю одержаних результатів. Обґрунтовано та експериментально перевірено умови організації профілактики конфліктів із деструктивним вектором, що панують в учнівському середовищі, розроблено її графічну

модель. Дисертанткою вдосконалено зміст, форми і методи в процесі організації профілактичної діяльності в освітніх закладах й сформовано діагностичний інструментарій для перевірки сталої ефективності впроваджених умов профілактики деструктивних конфліктів та оцінку впливу її на поведінку й взаємини учнівської молоді. Уточнено сутність поняття «учнівська молодь», «профілактика», «профілактика конфліктів». У процесі дослідження висвітлено потенціал відновних практик під час організації профілактичної діяльності з досліджуваною категорією осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що дисертанткою апробовано профілактичну програму в загальноосвітніх закладах України та охоплено роботою 691 особу з числа учнівської молоді та 8 педагогинь. Застосовані авторкою відновні практики, зокрема, медіація та Відновні Кола, сприяли профілактиці деструктивних конфліктів в середовищі учнівської молоді. Результати опитувань засвідчили, що профілактичні компоненти успішно інтегровані у внутрішньоосвітній процес.

Важливим у практичному вимірі є висвітлення здобувачкою особливостей впровадження програми профілактичних деструктивних конфліктів в учнівському середовищі із застосуванням відповідних програм (стаття «Developing the conflictological competence among students of professional and technical school»). Авторка самостійно визначила ключові підходи до використання інноваційних технологій у сферу соціальної роботи як інструменту підвищення рівня соціальності та суб'єктності молоді з інвалідністю (стаття «Innovative social work technologies during martial law Society»). Тетяна Андріївна продемонструвала власні здобутки в межах науково-дослідної роботи на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Відзначаючи вагомі позитивні напрацювання та здобутки дисертантки, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні дискусійні моменти та зауваження, які визначаємо в ролі побажань:

1. У п. 1.2. «Теоретичні основи профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді» детально означені здобутки вітчизняних розвідників щодо соціальної профілактики, спрямованої на запобігання виникненню, поширенню і загостренню негативних соціальних явищ. Авторка, на нашу думку, мало приділила уваги напрацюванням зарубіжних науковців та практиків (попри підвищену увагу до закордонних дослідників у Розділі 2) й не достатньо вказала приклади та шляхи імплементації міжнародного досвіду з досліджуваної проблеми на теренах України.

2. У таблиці 2.1. розкрито принципи відновного підходу, що допомагають зменшити шкоду, відновити справедливість та запобігти конфліктам. Авторка зауважила й детально описала принцип відновлення стосунків, взаємоповаги та рівності, відповідальності, залученості всіх сторін, принцип ненасильницького розв'язання конфліктів та спільної участі. На нашу думку, варто було б згадати у переліку принцип конфіденційності, що передбачає нерозголошення інформації, яка обговорюється під час відновного процесу, та принцип нейтральності, що вимагає від медіатора неупередженості та нейтральності.

3. У п. 2.2. авторка наводить характеристику відновних практик, що можуть використовуватись в соціальній роботі, правовій та освітніх галузях. Особлива увагу приділяється Колу як інструменту розв'язання конфліктних ситуацій. Авторка окреслює підхід як інноваційний, що, на нашу думку, руйнує багатовікову історію формування окресленого підходу, який забезпечує глибокий рівень зв'язку між людьми, допомагаючи їм відчутти належність до спільноти. Вважаємо за доцільне характеризувати підхід як дієвий.

4. Підтримуємо позицію здобувачки, зазначену у п. 2.3., щодо важливості залучення членів сім'ї до обговорення проблемних аспектів з метою їх безболісного усунення. Значення наукової роботи посилила б додаткова увага до роботи з батьками, адже інститут сім'ї зазнав чималих

деформацій й охарактеризувався послабленням соціальних зв'язків членів сім'ї.

5. У п. 2.3. зауважується на тому, що важливим аспектом впровадження відновних практик є підготовка кваліфікованих фахівців та їхнє нормативно-правове забезпечення. Вважаємо, що варто було б окреслити й зіставити вітчизняне та зарубіжне законодавство, що посприяло б виявленню сильних та слабких сторін і врахуванню недоліків при подальшому вдосконаленні правової системи забезпечення професійної діяльності осіб, дотичних до попередження та локалізації соціальних конфліктів, відновлення суспільних стосунків.

6. Науковиці варто було б у графічному зображенні на рисунку 3.1. «Модель профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик» віднайти окреме місце для зображення Програми «Базові навички медіатора / медіаторки служби порозуміння закладу освіти», адже вона в поєднанні з комплексом організаційних, педагогічних, психологічних, методичних та соціальних умов сприяла створенню фундаментальної основи безпечного освітнього середовища та розвитку навичок в учнівської молоді щодо мирного врегулювання конфліктів.

Висновки щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам. Зауваження та побажання носять переважно дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження. Робота містить значний науковий доробок та раніше не захищені наукові положення. Отримані результати є раціональними для розв'язання питання профілактики девіантної поведінки учнівської молоді, що призводить до зародження деструктивних конфліктів й негативних наслідків. Дисертаційна розвідка характеризується науковою новизною, теоретичною і методичною значущістю та має практичне спрямування.

Дисертаційне дослідження на тему «Профілактика деструктивних конфліктів учнівської молоді із застосуванням відновних практик» є змістовною та завершеною науковою працею, яка повністю відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а його авторка Харківська Тетяна Андріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки

Хмельницького національного університету

Юрій БРИНДІКОВ